

IV. KAPITOLA ROZHODUJÍCÍ ZVRAT – IZRAEL V DOBĚ BABYLÓNSKÉHO EXILU (586–538 PŘ. KR.)

Stručný pohled do minulosti

Ze skupin různého původu vznikl nový svazek, vybudovaný podle rodinných a kmenových pravidel. Tento Izrael raného období, bez ústředního mocenského řízení a bez vrchnostenské hierarchické struktury, byl zcela vědomým protikladem kenaanské pospolitosti městských států. Tuto novou cestu umožnilo to, že se Izrael odřekl bohů ostatních pospolitostí a zcela se spolehl na Jahva. Jahve, to je Bůh exodu, Bůh osvobození, který zaručuje nové možnosti života – Izraelův jediný Bůh.

Avšak tento první pokus izraelských dějin skončil, když Izraelci, ohrožovaní vnějšími nepřáteli, volali po jednom společném vůdci. Izrael mohlo zachránit to, že se pod královskou vládou stane jedním státem. A tak přijímá Jahvův lid tu státní formu, které se zpočátku tak vehementně bránil.

Jak to za těchto nových podmínek dopadlo se svobodným Jahvovým společenstvím? Jisté se s námahou pokoušelo zachovat to, co vědělo o Jahvovi a o spravedlivé společnosti. Vždyť od doby Davidovy usilovalo o jiný stát, než jaký měli ostatní národy. To také vždy znovu připomínali proroci a ze zasutého základu to vynášela na povrch obnovená hnutí (např. za Jóšijáše). Ale marně. I pokus žít v Jahvově společenství jako v monarchii ztroskotal. Roku 722 končí severní království Izrael, roku 586 je rozbořen Jeruzalém, stát Juda definitivně zničen.

A sen o svobodném Jahvově společenství? Co se z něho stalo?

1 Juda ve vyhnanství (586–538) – krize víry

Katastrofa z roku 586 s pádem Jeruzaléma a následujícím babilýnským exilem znamená, politicky viděno, absolutní dno v dějinách tohoto lidu. Severní králov-

ství už neexistuje, jižní království bídne živoří. Tím byly zpochybněny i všechny základy víry a dosavadního životního pořádku v Izraeli. Konec politických a náboženských institucí býval v dějinách často koncem existence těchto národů samých, jejich identity, náboženství.

Daleko nad rámec politické a lidské katastrofy znamenal exil pro lid krizi víry. Především je tu zaslíbená země, která je ztracena. Ztracen a rozbořen je Jeruzalém se svým nádherným chrámem. Jeruzalém platil – v návaznosti na staré, kdysi mytologické tradice – za nedobytné město. A konečně vyvstala i otázka: Co je s vyvolením Jeruzaléma a davidovského královského domu? Což mu nebyla zaslíbená trvalá existence? A nyní najednou už nebylo krále. Staré nosné tradice byly přerušeny a sociální struktury byly rozbity – to vše byla příčina a znamení hluboké krize doby exilu. Proto lidé kladli radikálně i otázku Jahva samého – jeho moci a jeho působení ve srovnání s ostatními bohy.

Izrael (tj. Judejci) – po předělu exilu můžeme také říci: „židovství“ – žije nyní ve třech oblastech: v Palestině samé, v exilu v Babilóně, a záhy se vytváří i židovská obec v Egyptě. Životní podmínky byly v těchto třech zemích naprosto rozdílné. Ve vlastním smyslu tvoří exil i počátek „diaspory“, tj. „rozptýlení“.

Na rozdíl od asyrských zvyklostí Babilónané neusazovali v podrobené zemi žádnou zahraniční horní vrstvu. Přes deportace především horní judské vrstvy zůstala velká část obyvatelstva v zemi, především drobní vlastníci půdy a spodní vrstva bezzemků. Opuštěná a vyvlastněná země byla dokonce mezi ně rozdělena. Tyto skupiny zřejmě pochopily exil jako soud nad vykořisťovatelskou elitou (Ez 11,15; 33,24), zatímco příslušníkům této elity se to jevilo jako nespravedlivý násilný zásah a vyvlastnění (Pl 5,2.12–13). Mocenského vakua využívají především okolní malé státy k záboru a plnění (Abd 19). Život určovaly právní nejistota a neustálá konfrontace se sousedy.

Jiná situace byla v babilýnském vyhnanství. Lidé tu sice trpěli sociálním vykořeněním a doufali ve svůj návrat, nicméně se jim tu nedařilo hospodářsky špatně. Byli usazeni v uzavře-

ném regionu a udržovali čilý kontakt s vlastí. Živili se většinou řemeslem, ale mohli dosáhnout i vyšších postavení. Z těchto skupin vycházely důležité impulzy k obnově víry v Hospodina.

Třetí skupina se vytvořila v Egyptě z lidí, kteří víceméně dobrovolně emigrovali z různých důvodů (strach před Babylónany...). Byla ještě silněji integrovaná než babylónská skupina a zařídila se na trvalý pobyt v Egyptě.

Se zničením chrámu předběžně skončil obětní kult v Jeruzalémě (onen kult, který tak ostře kritizovali Ámos, Ozeáš a Jeremjáš). Jako náhrada kultu vyvíjejí se v exilu předstupně synagogy a s tím spojená nová forma „bohoslužby slova“.

„Synagoga“ znamená doslova „shromáždění“. Označuje se tak místo, kde se shromažďuje židovská obec, resp. mnohdy i tato obec sama. Synagogy byly duchovním domovem diasporního židovství.

Bohoslužby v době exilu byly ovšem především *bohoslužbami nářků*. Kniha „Pláč“ vyjmenovává bez přikrašlování následky války a teologicky je reflektuje. Nebyl to slepý osud, a vposledku to nebyli ani Babylónané, nýbrž Jahve sám, kdo zničil chrám, království a Jeruzalém (Pl 2,1–10; 4,11–16). Oficiální teologie předexilních kněží a chrámových proroků s jejich nepodmíněnou jistotou spásy se ukázala jako těžký omyl. Jahve se od ní distancoval. To mělo vést k doznání vlastní, společné viny lidu: k vyznání pochybené zahraniční politiky (Pl 4,17; 5,6–7); k poznání, že Izrael nechtěl naslouchat prorokům soudu, kteří odhalovali viny společnosti (Pl 2,14; 4,13).

Protože Juda už nebyl státem, byly znovu obnoveny staré formy soužití: Judejci se orientovali opět silněji na rodinu, resp. na rodinný svaz. Rodina se stala novým a podstatným nositelem víry v Jahva. Staré rodinné zvyky se nyní staly „vyznaččským znamením“ příslušnosti k Jahvovi (obřizka, různé zvyky týkající se pokrmů); zčásti se i dřívější oficiální kultické slavnosti přetvořily v „rodinnou liturgii“ (slavnost šabat, svátek paschy).

Velká tradice dějinného Božího jednání s jeho lidem se nyní dostala do krize. Tím více se prohloubila a oživila osobní zbožnost jednotlivce: osobní vztah důvěry a oddanosti Stvořiteli, dětská důvěra v Boha jako

Otce (Iz 64,7) nebo Matku, která chrání Izrael od narození a nosí jej na rukou (Iz 46,3; 66,13), se upevňuje a nalézá výraz v mnoha textech. Vedle toho nacházejí vyhnanci ve starých tradicích doby patriarchů živé možnosti identifikace. Tehdy Izrael prožíval ničím nepodmíněnou blízkost a péči Boží v rodinách a čeledích – tehdy, kdy byli ještě bez země, chrámu a krále zcela odkázáni na milující blízkost Boží. „Z končin země“ vzal a vyvolil Jahve Abrahama, svého „přítele“ (Iz 41,8–9) – jak by toto bezpodmínečné Jahvovo přátelství nemělo platit a působit i dnes ještě „až na konec země“, tedy až do Babylónu? Patriarchové, zvláště Abraham, se stali velkými vzory víry.

■ *Návrh četby:* Pl 2,1–10; 4,11–16; Ž 137; Iz 41,8–9

Exil znamená národní a náboženskou katastrofu. Do té doby nosná zařízení, chrám a království, přestala existovat. Dokonce svůj základní dar, zemi, Jahve zdánlivě odňal. Při bohoslužbách nářků Judejci truchlili a chápali tento osud jako následek viny. Rok 586 vyznačuje i počátek vlastní „diaspory“, počátek rozptýlení. Rodina se stala nositelem víry v Jahva (šabat, obřizka, pascha, zvyky týkající se jídla). Jednotlivec nachází oporu v osobní důvěře v Jahva, Stvořitele a Boha Abrahamova.

2 Literatura pomáhající překonat katastrofu

2.1 Deuteronomistické dějinné dílo

Takto označujeme knihy (Dt), Jozue, Soudců, obě Samuelovy a Královské. Původně k nim patřila i kniha Dt, která byla teprve později od nich odtržena a stala se poslední knihou Pentateuchu.

Autorský kruh, ovlivněný teologií a řečí Deuteronomia (proto označení „Deuteronomistické dějinné dílo“) sbíral staré tradice a zformoval z nich dějinné vyprávění, které sahá od Jozua až k babylónskému exilu. V hodině krize chtěli pochopit svou situaci prostřednictvím dějinného ohlédnutí. Jde tedy o „*poučení*“

z *dějin*“. Po exilu bylo toto dílo ještě jednou přepracováno.

Které tradice autoři v exilu již našli? V jednotlivostech je tato otázka sporná. Někteří autoři (Norbert Lohfink) počítají s vyprávěním z doby krále - reformátora Jóšijáše, které sahalo od Dt 1 až do Joz 22. Starý pramen – historii Davidova vzestupu a následnictví trůnu, 1S 16,14 až 1Kr 2 – jste již poznali v kap. III. Spišovatelé znali také již cyklus vyprávění o Eliášovi a Elišovi (1Kr 17–2Kr 13); navíc používají i různých starých seznamů a kronik (2S 8,16nn; 1Kr 4).

Tyto staré, předexilní tradice si však ještě nemusely klást otázku, která nyní – v exilu – lidi znepokojovala: Jak vypadá celková existence Izraele? Historie slouží k tomu, aby ukázala, že Izrael se vždy znovu, od záboru země až po exil, stavěl proti Jahvovi, byl mu nevěrný. V Dt a v deuteronomistické Tóře (Dt tvořilo přece první knihu tohoto díla) je dáno „měřítko“, podle kterého je třeba posuzovat další dějiny Izraele – především podle příkázání výlučného Jahvova kultu.

Darování země mělo předpoklad: následování Tóry. Protože ji Izrael vždy znovu zavrhoval, je si sám vinen svou katastrofou. Jahve je tedy ve svém soudu v právu.

Pisatelé se pravděpodobně nespokojili s tím, že postavili Izraeli před oči jeho vinu. Chtěli současně ukázat možnosti pro budoucnost: vrátí-li se Izrael k Jahvovi, bude-li se znovu řídit Tórou, může doufat, že znovu získá svou zemi.

Pisatelé líčí v některých textech z knihy Soudců dobu soudců podle určitého schématu: protože lid odpadá od Jahva, dostává se do nouze a tísně. Nato se obrací k Jahvovi a volá k němu. Jahve se slituje a posílá „zachránce“, který v Jahvově síle (naplněn jeho Duchem) Izraele z krizové situace vysvobodí, srv. Sd 2,17–23; 3,7–11 aj. Tento průběh dějin dává naději: lid v exilu má poznat, že dosavadním průběhem dějin je vinen odpad od Jahva (odpovědní jsou tedy lid a králové). Katastrofa exilu je na tomto pozadí srozumitelná jako uskutečnění kletby, kterou proroci Izraeli hrozili. Jestliže se Izrael znovu obrátí k Jahvovi a jeho Tóře, bude se smět vrátit do své země.

Pozdní, poexilní přepracování dějinného díla položilo nový akcent: I když Izrael žije díky své věrnosti

Zákonu pod Jahvovým požehnáním, nesmí pyšně a domýšlivě poukazovat na svůj „výkon“. Žije jen a jen z lásky a milosti Jahvovy (srv. Dt 4,23–31; 9,4–8).

■ *Návrh čtyby*: Sd 2,17–23; 3,7–11; Dt 4,23–31

Deuteronomistické dějinné dílo přejímá staré, předexilní tradice a vykládá dějiny od záboru země až do exilu podle měřítka Tóry; Izrael se vždy znovu rozhodoval proti Jahvovi a jeho Tóře, a tak na sebe přivolal soud. Obrat dává novou naději.

2.2 Kněžský kodex

Vznik

Pravděpodobně ještě během exilu vznikla základní vrstva posledního pramene Pentateuchu, Kněžského kodexu (P), který má pro celý Pentateuch rozhodující význam. Znal předexilní tradici Pentateuchu (JE), vypravoval nově dějiny od stvoření až pravděpodobně do záboru země a položil nové teologické důrazy.

Slovní zásoba a jazyk vykazují zřetelnou svéráznost, tak např. zcela určité obraty jako: „plodit a množit se“ (např. Gn 1,28), „rozpomínat se na smlouvu“ (např. Gn 9,15); jednotvárný (monotónní), formulovitý styl, opakování; záliba v rodových rejstřících a místních seznamech; množství čísel a přesných měrných údajů (např. rozměry schrány, Gn 6,15; 7,20). Označení měsíců čísly místo jmény.

Již starší texty Pentateuchu rozšířily svůj pohled na svět národů; toto univerzalistické vidění lze u P rozeznat ještě výrazněji. Kromě toho zdůrazňuje P pořádek a stálost. To odpovídá situaci exilu: všechno zakolísalo – kde je opora?

Proto P pořádá kosmos, lidstvo, svět národů a Izrael do velké skladby, která má pevný řád, a kterou drží pohromadě Boží požehnání. Toto požehnání se traduje od generace ke generaci (srv. seznamy rodových posloupností).

Kněžská prehistorie (Gn 1,1 – 2,2a; části z Gn 6–9)

P staví na začátek zprávu o stvoření, přiznání k Jahvovi jako Bohu a Stvořiteli všech lidí. Nejen každá a každý v Izraeli, nýbrž každý člověk je jako stvoření Božím obrazem (Gn 1,26), Božím zástupcem na zemi; dostává příkaz panovat a požehnání. Především v Egyptě pokládali krále za „obraz boha“. To znamenalo, že je pastýřem a strážcem Božeho stvoření; současně Božím reprezentantem a prostředníkem jeho působení ve světě. Ve Starém zákoně je tato představa „zdemokratizována“: všichni lidé jsou k tomu povoláni.

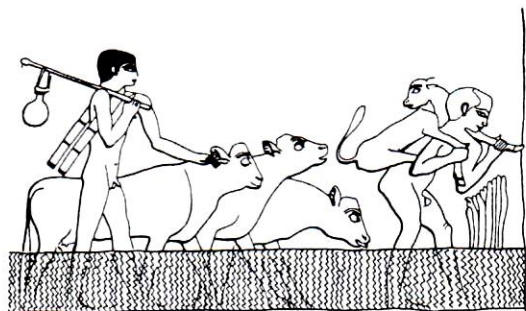
Příkazu „podmanit si“ (Gn 1,28) se často špatně rozumělo jako plné moci, ba téměř jako „příkazu“ k neomezenému ovládnutí a vykořisťování přírody. Tyto výrazy ovšem pocházejí z prostředí pastýřů: lidé mají jako pastýři odpovědně chovat a střežit stvoření jako „dům života“, který jim Stvořitel svěřil.

Jako svět, tak je rozčleněn i čas. Šest dní stvoření směřuje k vrcholu, k sedmému dni, ve kterém Bůh odpočíval. To byl důvod ustanovení šabatu – protože Bůh odpočíval, mají odpočívat i lidé a zvířata a tento den světit. Schematické vyprávění o stvoření se stále se vracějícími obraty („Byl večer a bylo jitro ...“ „A stalo se tak“; „Bůh viděl, že je to dobré“, atd.) velmi naléhavým, meditativním způsobem ukazuje, že Bůh tvořil tento svět suverénní mocí, že ho drží a nese, spolehlivě a bezpečně. Bohu tohoto „dobrého stvoření“ se člověk může bezvýhradně svěřit.

Avšak chování člověka přiměje Boha, aby korigoval svůj soud o svém stvoření. Náhle, v P bezprostředně po vyprávění o stvoření (tedy bez „vyprávění o pádu člověka“), začíná další oddíl šokující větou: „Země však byla před Bohem zkažená a plná násilí.“ (Gn 6,11) *Hříchem lidstva je podle P násilí*. Rozmůže se natolik, že až vyvolá potopu.

Podle líčení Jahvistova přivodí potopu silný déšť – P líčí oproti tomu kosmickou katastrofu, při které znovu splynou dohromady vody pramoří. Ale stvoření není zmařeno, i když se otevřely „nebeské propusti“ (srv. Gn 7,11).

Po potopě Bůh obnovuje své požehnání. Uzavírá s Noemem smlouvu, ve které sám sebe zavazuje, že

Na příkaz panovat nad zvířaty, vyslovený v Gn 1,28, je třeba nahlížet pod zorným úhlem obrazu starostlivého pastýře

už nikdy nebude chtít „vzít zpět“ své dílo stvoření. „Duhou na oblaku“ (Gn 9,12–17) se myslí toto: V dalších dějinách bude Bůh mocně jednat, aby postavil hráz násilí a hříchu, ano, aby je překonal.

Smlouva s Abrahamem – ujištění o Boží přítomnosti

Druhou smlouvu v P uzavírá Bůh s Abrahamem (Gn 17). Není to smlouva té povahy jako v Dt. Tuto Izrael porušil, už neskýtala žádnou naději. P navazuje na starší texty a chápe smlouvu s Abrahamem jako „smlouvu založenou čistě na milosti“. Bůh zaslíbuj Abrahamovi zemi a potomstvo, aniž by tento slib vázal na nějaké závazky (poslušnost přikázání). P tím říká znejistěným současníkům a současníkům: Sliby a vyvolení Boží jsou nezrušitelné („věčné“ – Gn 17,7); existují ještě i dnes – Izrael se na ně musí jen znovu ve víře spolehnout. Znamením této smlouvy je obřízka (17,11).

Svého vrcholu dosahuje P v sínajském vyprávění: Nemluví se tu o „sínajské smlouvě“. Místo toho zřizuje Mojžiš věrně podle Božeho příkazu „stanovou svatyni“ („stan setkávání“), která je posvěcena Jahvovou slávou. Účelem tohoto „stanu“ (a smyslem příběhu) je, že „Jahve přebývá uprostřed Izraelců a je jejich Bohem“ (Ex 29,43–46).

Tato svatyně je transparentní vzhledem k jeruzalémskému chrámu: P chce chrám, kult a oběti. Na druhé straně byl však chrám rozbořen, kult a oběti

byly znemožněny. Tak P reinterpretuje staré Jahvovy sliby, že dá přebývat „svému jménu“ v jeruzalémském chrámě. Pro P Boží slib tudíž zní: „Budu přebývat uprostřed Izraelců“ (ne jen v Jeruzalémě, nýbrž kdekoliv jsou – v poušti, v babylónském exilu...).

Jahvova „reálná přítomnost“ platí jeho obci, v jejíž prospěch Jahve skrze svou slávu jedná v nebezpečných situacích dějin.

Na tento motiv navazuje Nový zákon: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jméno mém, tam jsem já uprostřed nich.“ (Mt 18,20)

■ *Návrh četby:* Gn 1; 17; Ex 29,43–46

Kněžský kodex je nejmladším písemným pramenem Pentateuchu. Dobrý Bůh-Stvořitel, který uspořádal stvoření jako „dům života“ a ustanovil člověka jeho strážcem, uzavřel v Noemovi s celým lidstvem smlouvu.

S Abrahamem uzavírá Jahve smlouvu založenou na své pouhé milosti. Zřízením „stanu setkávání“ daruje Jahve své obci svou zachraňující přítomnost.

2.3 Ezechiel

Kniha Ezechiel je literárně velmi komplikovaná. Jako v jiných prorockých knihách je i zde třeba počítat s jádrem autentických prorockých slov, která byla postupně v Ezechielově „škole“ rozšiřována.

Ezechiel se také v mnohém liší od starších prorockých knih. Především je nápadné, že jednotlivá témata jsou rozpracována šířeji (na rozdíl od prorockých knih, v nichž se převážně nacházejí sbírky jednotlivých slov, např. Ámose); rozsáhlejší jsou i vidění (Ez 1–3; 8–11; 37; 40–48) a obrazné řeči (např. obraz o nevěrných ženách: Ez 16; 23; o réвовém keři: Ez 15; 17); charakteristická jsou i dějinná ohlédnutí (16; 23) a jisté obraty jako průkazná slova, titul proroka jako „syna člověka“ atd.

Ezechiel byl v první skupině, která (597) byla odvečena do Babylóna. Usadili ji u „průplavu Kebaru“. Tam prorok zažil své povolání (Ez 1,1). Judejci zprvu věřili, že jejich zajetí bude trvat jen krátce. Ale po

zhroucení 587/86 se zhroutily i všechny naděje a proměnily se v hluboké zoufalství. Přes 20 let Ezechiel působil mezi vystěhovanými Judejci.

I Ezechiel se pokouší pochopit dějiny Izraele. Zdůrazňuje mnoho „porušení“ a nevěrností Izraele a vykládá exil jako odpovídající spravedlivý trest. Proč soud přišel teprve teď? Jen proto, že Jahve byl vždy znovu „nedůsledný“ a své hrozby nevykonal, zůstal Izrael tak dlouho tohoto osudu ušetřen (srv. Ez 20). Vrchol (vlastně dno) poselství o soudu tvoří velké vidění, ve kterém Jahve opouští chrám a město Jeruzalém kvůli úpadkové bohoslužbě a odpadnutí k cizím bohům (Ez 8,1–11,25). Tím je osud města zpečetěn.

Vedle této ostré obžaloby a interpretace exilu jako spravedlivého soudu (hlavně v kapitolách 1–24) přichází ke slovu druhá stránka. Prorok si je vědom toho, že je povolán těšit a narovnávat zoufalé, ohlásit novou spásu a připravovat znovuvybudování (především kapitoly 33–48). Tato nová spása, budoucnost pro zdeptaný lid, spočívá v tom, že se v Izraeli a na Izraeli ukáže sláva Jahvova a zjeví se celému světu.

V soudu a spáse se chce Jahve prokázat jako „velkolepý“ Bůh svého lidu. Je nadmíru zřejmé, že vina lidu a jeho pastýřů je příčinou soudu. Ale Jahve chce a může za hranicemi této katastrofy znovu začít. Chce svůj lid vysvobodit z hrobu exilu, z bezútěšnosti a beznaděje a umožnit mu nový život ve vlastní zemi (srv. Ez 37). Tato naděje platí lidu jako celku i každému jednotlivci.

Ve velké závěrečné vizi vidí Ezechiel Jahvův návrat do chrámu, znovuzaložení svatyně (srv. Ez 40–48). To znamená konec soudu a novou budoucnost pod ochranou Jahva, který provždy přebývá uprostřed svého lidu (srv. 43,7).

V tomto odvážném návrhu nového chrámu se hlásí o slovo kněžská reformní skupina. Jahvova sláva se prý může vrátit do chrámu jen tehdy, bude-li chrám v budoucnosti ochráněn před každým znesvěcením. Tak již architektura chrámu rýsuje přesné odlišení „svatého“ od „profánního“, resp. prostory odstupňované svatostí: vnější nádvoří, vnitřní nádvoří, a konečně vlastní chrámová budova (s předsíní, hlavní halou a „velesvatyní“, nejvnitřnější částí chrámu). Výrazné oddělení obou nádvoří umožňovalo jasné oddělení laiků a kněží. Oběti měli konat jen kněží – lidé se mohli účastnit obětní liturgie jen jako diváci

zdálky (Ez 46,8–9). Byl-li dříve jeruzalémský kult kultem stát-ním, tak se nyní podařilo díky zhodnocení kněžství provést odluku: Chrám měl být postaven celým Izraelem (Ez 43,10nn) a pak i financován. Kněží měli žít z podílů na obětech věřících a z vlastní práce (vlastnictví půdy a dobytka – Ez 45,1–8; 48,8–14). Chrám prý už nebude posvěcen autoritou krále, nýbrž jedině příchodem Jahvovy slávy. Král sám je ve své funkci silně omezen. Je mu odňato právo obětovat – je už jen nejřednějším reprezentantem laické obce (Ez 46,2.10).

Tento utopický program nezahrnuje jen kult: reformátoři přidělují králi pevně vymezenou zemi jako „dědičné vlastnictví“. Nesmí už v budoucnu propůjčovat zemi věrným služební-kům. Tak hrozivě přerostlé rozdily v majetku mají být odstraněny dalekosáhlým novým rozdělením země, které se orientuje podle staré, rovnostářské společenské struktury: Každému kmenu má být přidělen stejně široký pás země (Ez 47,13–48,29). Kultická a společenská reforma jdou v tomto programu ruku v ruce.

■ *Návrh četby:* Ez 1,1–3,15; 20; 37,1–14; 43

Ezechiel a jeho skupina žijí mezi vyhnanci v Babylóně a pomáhají jim překonat jejich situaci. Vykládá exil jako spravedlivý trest za nevěru a zvěstuje mocné působení Boží v dějinách, které se prokáže jako velkolepé. K tomu navrhuje Ezechielova škola utopický program pro budoucnost.

2.4 Deuteroizajáš (Iz 40–55)

Biblická věda již dlouho ví, že v kapitolách 40–55 knihy Izajáš mluví jiný autor než v předexilních textech v Iz 1–39. Tato část pochází od proroka nebo skupiny, která působila v době exilu. Tuto část knihy Izajáš nazýváme „Druhý Izajáš“ (= Deuteroizajáš – na rozdíl od „Protoizajáše“ – „Prvního Izajáše“).

Důvod: Máme před sebou zcela změněnou situaci, soud není ohlašován, nýbrž předpokládán; oslovený lid žije utiskován v exilu; dominantní velmocí už není Asýrie, nýbrž Babylón, který však musí ustoupit před perským králem Kýrem, jehož vzestup se očekává (Iz 44,28; 45,1 označen jménem!). A konečně jsou to velké stylistické rozdíly, také volba slov je odlišná. Dobově dějinné pozadí ukazuje, že prorok musel se svou činností započít brzy po 550 př. Kr.

Radostné poselství: Jahve, Bůh jediný, zachraňující a osvobozující

Dobu (babylónského) exilu charakterizoval pomalý sestup Babylónie a neustálý vzestup perské moci. Především vítězné tažení perského krále Kýra na severu vzbuzovalo naděje na obrat osudu. Meditováním starých hymnů, které velebi Boha jako Stvořitele světa a Pána dějin, který ponizuje mocné a povyšuje nízké (Iz 40,23.29), dospěl Deuteroizajáš k překvapujícímu poznání, které zvěstuje jako „radostné poselství“ (Iz 40,1): *sám Jahve je při díle v Kýrově vzestupu*, Kýros je „pomazaný Jahvův“ (Iz 45,1; srv. též Iz 41,1–5; 44,24–45,8). Izraelův dluh je vyrovnán (Iz 40,2; 44,22), začíná nový čas spásy.

Toto poselství bylo neslychané. Bylo považováno za politicky nepravděpodobné a teologicky nevěrohodné. To, že Jahve používal cizích národů a králů jako nástrojů svého soudu nad Izraelem, to už proroci zvěstovali (Iz 10). Ale to, že by Jahve vyvolil cizího krále, který Jahva neznal (Iz 45,5), za svého pomazaného jedině kvůli Izraeli, to bylo neuvěřitelné. Většina současníků byla slepá a hluchá vůči poselství o tomto Božím jednání v dějinách (Iz 42,7.16.18–23).

Již minulé katastrofa by nebyla musela Izrael postihnout jako slepý osud: vždyť Boží soud ohlašovali proroci soudu.

„Radostné poselství“ je důvěryhodné a odpovídá dějinám, a přece je to něco zcela nového – něco, co tu dříve nebylo (Iz 42,9; 43,18–19). Toto vzrušující nové poselství vede Deuteroizajášovu skupinu k hlubšímu a novému poznání: Jedině Jahve je Bůh. Poprvé v dějinách Izraele je formulován čistý monotheismus. V dramatických nebeských soudních scénách jsou před Jahva jako soudce a spornou stranu současně předvoláni cizí bohové a národy. Bohové mají předložit důkazy svého božství – což nedovedou. Jsou to „nicky“, „modly“. Tak se jediný Jahve prokazuje jako Bůh. Plánovitě působí v dějinách, on jediný je Zachránce a Skála, on je ten První a Poslední, který nese celé dějiny světa (Iz 41,1–5.21–29; 43,8–13; 44,6–8; 45,20–25). Jahve se tak stává univerzálním Bohem. Není jen Bohem Izraele, nýbrž všeho světa. Jeho univerzální panství zbavuje síly každou politickou moc.

Izrael – prostředník spásy všech národů

Co bude s národy, když Jahve osvobodí svůj lid? Nebudou politicky podrobeny, nýbrž dobrovolně a z vnitřního přesvědčení se obrátí k Jahvovi, aby je zachránil (Iz 45,22–24). Izrael se stává Jahvovým svědkem před národy (Iz 43,10–12; 55,4), i cizí mohou být nyní přijati do společenství s Izraelem. Izrael se zde stává nejen etnickým, ale i náboženským společenstvím.

Zvláštní funkci Izraele dále rozvíjí tzv. „*Písň o Božím služebníkovi*“ (Iz 42,1–4; 49,1–6; 50,4–10; 52,13–53,12). „Služebníkem“ je ve většině textů izraelský lid sám; zčásti se tyto texty mohou vztahovat i k Deuteroizajášovi, resp. jeho skupině. Izrael, ponížený a ubitý, nevhledný a pohrdaný, stává se prostředníkem Jahvova záchraného jednání, zástupně trpěl za hříchy všech, aby všem národům zjednal spásu. Právě rozptýlení mezi národy a ztráta země se zde neinterpretují negativně, nýbrž pozitivně: právě tak může Izrael splnit svou funkci v Božím jednání vedoucím ke spáse. Podle svědectví Nového zákona se tato naděje splnila v Ježíši (a jeho církvi).

Obnovení státu Izraele se už nezaslibuje. Jahve sám přímo nastoupí královské panství (Iz 40,9–11). Izraeli se přes jeho prostřednickou funkci nezaslibuje žádný politický nárůst moci. Z jedinství Jahvova božství nelze odvozovat, že Izrael nastoupí světovládu. Uznání Jahva se už – na rozdíl od předexilní teologie úřadu jeruzalémského krále (srv. Ž 2,8–12) – neuskutečnil podrobením jiných národů pod Izrael.

Jak si autoři konkrétně představovali Jahvovo královské panství? Texty zůstávají velmi otevřené a neurčité. V navázání na motivy exodu je však jasně řečeno: Jde o vysvobození z útlatku, o posílení slabých a znavených (Iz 40,29–31; 41,17; 42,22). Jde o narovnání práva a spravedlnosti – práva, které se neprosazuje mocí silnějších, nýbrž které samo nezhasí „doutnající knot“ (Iz 42,1–4).

■ *Návrh četby:* Iz 40,1–11.12–18; 45; 54

Výrazem Deuteroizajáš označujeme kapitoly 40–55 knihy Izajáš. Zvěstují Jahva jako Pána stvoření a dějin; jako jediného Boha. Právě ubitý lid se stává Jahvovým svědkem před národy.

■ *Literatura* (ke kap. IV.): E. Zenger, *Gottes Bogen in den Wolken. Studien zu Komposition und Theologie der priesterlichen Urgeschichte.* (Stuttgarter Bibelstudien 112), Stuttgart 1983; U. Struppe, *Die Herrlichkeit Jahwes in der Priesterschrift. Semantische Studie zu kebed YHWH.* (Österreichische biblische Studien 9), Klosterneuburg 1988; R. Albertz, *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit 2.* (Altes Testament Deutsch Ergänzungsband 8/2), Göttingen 1992, str. 375–459; A. Deissler, *Dann wirst du Gott erkennen. Die Grundbotschaft der Propheten,* Freiburg 1987

☛ KONTROLNÍ OTÁZKY:

1. V jakém ohledu byl babylónský exil krizí víry? Jaké důrazy a vyjadřovací formy víry se staly v této době zvláště důležitými?
2. Co rozumíme pod pojmem „Deuteronomistické dějinné dílo“? Co je jeho poselstvím?
3. Co rozumíme pod pojmem „Kněžský kodex“?
  - a) Co zdůrazňuje Kněžský kodex ve své prehistorii?
  - b) Co rozumí Kněžský kodex výrazem „smlouva“? Jak se liší teologie „smlouvy“ v Kněžském kodexu od teologie „smlouvy“ v Deuteronomiu?
4. Charakterizujte o co především jde ve zvěsti Ezechiele a jeho školy?
5. Popište některé základní rysy poselství Deuteroizajášova.